

МАРИЯ КАСИМОВА-МОАСЕ

интервю за Есториум

Откакто се случиха тези неща в Украйна и в Русия, изпитвам чувство на страх. Първоначално си мислех: „Докъде може да се стигне?“. И когато Путин обяви, че подготвя ядрените оръжия, тогава наистина ме хвана страх, и си казах: „Добре, ако се събудя утре сутринта и погледна през прозореца и навън всичко е много красиво, но всъщност е заразно, ядрено, отровно, и ние излезем и се надъхаме с това, и се изпържим, и умрем в някакви мъки до 24 часа, до три дена, до колкото там... не знам, какво правя през това време? Отивам да си видя децата ли? Прегръщам хората, които обичам? Как човек се сбогува с човечеството?“. Защото ти можеш да се сбогуваш с близките си хора, знаейки, че си тръгваш по някаква причина, но да се сбогуваш с човечеството, със Земята, с всичко, е нещо адски голямо...

И всъщност установих, че този страх някак го носех в себе си, като бях дете - цялата тази пропаганда за Студената война, за Запада, който ще ни завладее. Въпреки че в моята къща родителите ми винаги много иронично гледаха на това, и говореха, че това са глупости. Така че нямах никакъв страх, който реално да дебне зад вратата въщи, но всичко извън дома говореше за това. И аз този страх го бях забравила.

Бях на 19 години, като станаха промените, участвах в тях, толкова бях обнадеедена. Помня хората по площадите. Как като студенти спяхме по палатки. Може да е било трудно, обаче нямахме страх, никакъв страх - напротив, вярвахме, че само готино ще бъде оттук нататък. Само ще е хубаво.

И сега изведнъж вечерта си казах: „Мама му стара, ами утре, ако всичко това свърши, кое има смисъл? Кои са големите въпроси? Какво оставяме? Земята ще остане, но ние като човечество - какво оставяме?“ След няколко милиона години, когато това се изчисти евентуално, кой ще бъде тук? Ще откриват ли някакви наши неща? Какво остава от човечеството? И досега ме е страх, защото всяка вечер заспивам с тоя ужас - на другия ден, като се събудя, как ще изглежда светът...

Мен не ме е страх от страха. Страх ме е да го оставя да ме завземе. Това, че се е появил, е човешко чувство. Много е нормално. Ти трябва да си идиот, за да не те е страх, да не ти е мъчно. Нали това са чувства? Аз съм много против позитивизма. Ние имаме палитра от чувства в себе си. Не можеш да ги разкараш просто така. Така че от това не ме е страх. Страх ме е страхът да не ме пребори. Ето върху това най-основно работя върху себе си.

Червена звезда е точно кварталът под Студентски град. Блок 28 - това е мястото, където помня, че съм живяла като дете. Не сме сменяли други жилища. Чак след като пораснах.

Аз много усещам света през аромати. Имам много развито обоняние. Това е много определящо за мен. От Червена звезда, блок 28, помня аромата на мита мозайка. Това е във входа. Когато чистачката миеше, миришеше по специфичен начин - на мокро, на прах, който се обира. На камък. Не знам дали знаете как мирише напечен от слънце камък през лятото... Като го помиришеш, то има една много особена миризма и като завали мирише на горещ асфалт или горещ път, на който е завалял дъжд през лятото. Издава една миризма, която не е същата като на мита мозайка, защото в нея пък има някакъв препарат. Вероятно белина или пък нещо друго, което са добавили. Но много напомня... и вътре аз можех всички тези миризми да ги усещам.

Сезонно мирише. Септември месец почваше да мирише на печени чушки. На лютеници. Хората варяха тези неща пред блоковете и много от тях бяха селски хора, които просто си пренасяха бита. На огън мирише, на мазе. Защото в мазето бяха много основни неща - шейната, като излизаш да се пързалаш. Аз имах едно съветско конче. Метално конче със седалка и с педали. То беше много тежко, защото е правено от желязата от разтопени танкове. Татко ми изнасяше кончето и аз звънях на звънеца. Той се показва на третия етаж, а аз: "Изнеси ми кончето!"... "-Добре.". Слизаме в мазето.

Помня миризмите на всеки един от апартаментите, в които имаше деца, с които съм играла. И досега си спомням как мирише у Анна и Тина на първия етаж. Как мирише у Дима на седмия етаж. Роси на осмия етаж. И всички са ми така пространствено и ароматно разположени. При Анна и Тина миришеше на чорапи, на мръсни обувки. Те бяха три деца, непрекъснато влизаха и излизаха на първия етаж. На запържен лук миришеше... При Дима миришеше на шоколад, може би защото те се бяха върнали от Русия и носеха сгущенно молоко (*кондензирано мляко*) и шоколад. И това много се ядеше у тях и ми е миришело на тоя шоколад. У Роси... Майка ѝ имаше много хубави парфюми за онова време. Миришело е на някаква Нина Ричи. Защото Нина Ричи си спомням, че имаше на тоалетката.

Майка ми много мразеше запръжки и у нас миришеше на кафе и цигари. Родителите ми много пушеха, аз сигурно затова не се научих. И кафето, и цигарите също са миризма, която много добре си спомням от вкъщи.

Помня в училище миризмата на стъкло. Аз седях до прозорците и като напечеше, имам специфично усещане за това как мирише. На тебешир. Имам и такива сетивни усещания от това. Направо настръхвам. Като чистиш дъската и пишеш, ти стават едни тебеширени пръстите и после където и да направиш така с нокти, настръхваш целият.

Аз съм само дете в семейството, няхах брат или сестра. Родителите ми работеха на ненормирано работно време. Баща - актьор, майка ми беше режисьор на новините в телевизията, тоест работеше до късно и аз много често оставах сама. И много разчитаха на мен. С ключа на врата от едно време, може би от пет-шестгодишн, се гледах сама. И най-големият ми страх беше, че вкъщи, в тъмен ъгъл или изобщо някъде, живее някакво друго същество, което ще ме нападне, нещо ще ми направи. И толкова се бях стресирала по едно време от него, че непрекъснато смятах, че то е зад гърба ми, ето сега. И както седя, подскачам, обръщам се и викам: "Няма го - и то е скочило с мене!". И то се превърна в някаква сянка. Даже не и сянка, защото сянката ще я видиш. А то е залепено за гърба ми и навсякъде се мята заедно с мен.

Страхувах се от тъмното. Може би като повечето деца. Като си лягах, исках вратата да е отворена, за да чувам нашите и да има малко светлинка. После една приятелка на майка ми ми подари едно пластмасово зайче, ужасно. Кой знае откъде го беше купила, но каза: "Това зайче... Ти трябва да заспиш и то ще ти разказва приказки. Така няма да те е страх.". И аз бързах с това зайче да заспя и чаках някакви приказки, за които на сутринта майка ми каза: "Ами ти защото си спала, не си ги чула, ама то разказваше." И аз много се чудех - ама как така, хем то ще ми разказва, хем аз ще спя, пък няма да съм го чула? Но полека-лека разказите започнаха да ме вадят от страха.

Имам една страхотна история с майка ми, която искаше да възпита в мен умението да оценявам това, което имам. Усилията, които те правят за мен, хората, които са около нас, нещата, с които разполагаме вкъщи. Каза: "Ти знаеш ли в Намибия децата колко са зле?". Тогава имаше военни конфликти там. На мен Намибия ми звучеше като много измислена страна. Майка ми каза: "Ела!". Вдигна ме от леглото и извади един вестник, в който имаше една голяма статия. Аз не можех да чета още. Имаше една много изразителна снимка, черно-бяла, разбира се, и хеликоптер. Така, високо горе, отдолу едни деца, черни дечица, които гледаха с едни широко отворени големи очи. Тя каза: "Ето, децата от Намибия как страдат сега.". Като ревнах! Не мога да заспя и рева... Треперя за децата от Намибия. Това може би беше най-големият ми детски страх. Думата "Намибия" предизвикваше в мен ужасяващ страх. За всичко, някакъв комплекс. За детството, за всичките деца, за мен като дете. И до момента съм така. Като чуя "Намибия", винаги нещо дълбоко в мен прещраква. Явно за малкото дете.

Аз мисля, че това зайче по някакъв начин ми е разказвало истории, които аз впоследствие преживях в живота си. Може би ги е разказвало по детски, може би ги е разказвало съвсем възрастно. Звучи малко страшно. Едно бяло зайче да разказва с възрастен глас какви неща ще ми се случат. И то какви...

Смятам, че животът ми досега е много интересен. И си представям как това зайче тихичко ми ги е казвало и ме е подготвяло за това: "Да знаеш, Мария, че когато ти си на 16, твоят татко ще си отиде от тая земя. Ти много трудно ще го разбереш, защото никой няма да ти е казал, че баща ти е болен от рак, за да те пазят. Но ти ще видиш как този човек се разкапва пред очите ти, как става 47 килограма. Ти си само на навършени 16, не знаеш как така става в живота. Но после ще научиш това, ще го разбереш. После, в един момент, ще видиш на 40 дена от смъртта на баща ти майка ти на пазара на римската стена."

Пазаруваме и тя в един момент се обърна и ми каза: "Искаш ли сливи? Тука един човек продава сливи." И аз така съвсем тинейджърски се обърнах да видя този човек. Един човек в кофички от кисело мляко продаваше сливи. И майка ми взе една кофичка, извади портмонето си. Почна да вади някакви парички, за да плати.

Не мога да кажа защо. И това зайче със сигурност не знае или може би знае и не е казвало. Защо тази картина беше една от най-тъжните в живота ми? Не погребението на татко, не майка ми, когато го гледаше. Но тая мъка, в момента, в който майка ми някак с портмонето, една такава свита на две, бърка там и вади едни пари. Такава самота излъчваше това, такава несправяне.

Не знам, но ето, зайчето това ми е разказало. След това ми е разказало как майка ми ще влезе в болница. Колко ще ходя по болници заради нейните операции на бъбреците. След това как ще имам проблем с голямата си дъщеря, която ще се роди напълно глуха, но аз и с това ще се справя и тя ще стане първото дете с кухлярен имплант в България благодарение на нашите усилия, в частност и на мен. И после какво ще преживея в семейството си. После как ще срещна нов човек, и после и така, и така... Предполагам, че то ме е подготвяло за всичко това, което ми се случи впоследствие.

А може би някъде дълбоко в подсъзнанието ми тези истории седят и аз, без дори да осъзнавам, съм подготвила реакции и пътища да се справям с всичко това. Защото, като бях малка, бях много по-плашлива, по-чувствителна. А като погледна отстрани собствения си живот, като че ли се оказа, че реагирам - след това като възрастен, по много по-различен начин. Много по-силна се оказах, много по-твърда, много по-принципна. И някак сама се изненадах от себе си с годините.

Много са ми любимите спомени с татко. Първият, за който винаги се сецам, е как той ме носи на ръце. Ние сме някъде на гости. Непрекъснато ходехме на гости и у нас имаше гости, защото с тези двамата артисти просто така беше. И като ходехме на гости, те не се съобразяваха с мен да ме прибират рано, просто ще си намеря там къде да спя. Слагаха два фотьойла един срещу друг в съседна стая и после татко ме пренасяше към колата или към таксито за вкъщи. И ме вдигаше, аз съм сложила главата на рамото му, навътре, детска главичка. С всичко, с очите, с ухото, с носа - аз съм в неговия врат. Имам тази много ясна картинка как му завършва ухото, меката част, с една резка вътре като бръчица в самото ухо. Никой друг нямаше такава бръчка на меката част на ухото. Беше с една риза на кончета. И миришеше на Old Spice. Тази миризма също никога няма да я объркам. И това ми е споменът- как баща ми ме носи на ръце отнякъде си и аз съм с невероятното чувство, че съм на много сигурно място. И че нищо лошо не може да ми се случи. И досега имам чувството понякога, че преминавам през някакви препятствия, защото баща ми ме носи на ръце през тях.

Мисля, че от баща си взех артистичността. Той имаше една много широкоскроена душа. Смея да твърдя, че и аз съм така. Беше човек на справедливостта. Може би и заради това, че е Везна, както и аз съм Везна. В нещо вярвам ли, като него, мога да се боря до последен дъх. За несправедливост мога да убия човек. Виж, животното може би не, освен ако не ми застрашава живота или този на децата ми. Но човек, страхувам се, че мога. Надявам се да не ми се налага.

От майка ми съм взела една дисциплинираност, която тя имаше. Това е много важно. За работата, за нещата, които искам да правя. Да се структурирам. Тя беше и много саморедактиращ се човек. Това сега правилно ли е, как реагирам? Добре ли съм, добре ли се поставям в тази ситуация? Хората какво смятат? Това също го имам и понякога ми пречи.

От баща ми също съм взела прекалената чувствителност в някои моменти. Преживявам неща с дни и с часове, колкото и да изглеждам твърда, особено в публичното пространство. Реално преживявам всички тези неща. От майка ми също съм взела едно такова джаста-праста. В един момент, когато реша, че, както се казва на английски "I'm done", до тука съм. И оттам нататък - стоп! - не можеш да ме помръднеш. И даже понякога искам да простя на някого, да си променя подхода - и не мога. Не е органично и не мога. Остава така. Това е нейната може би инатливост, трънска, която тя носеше в себе си.

Никога не съм се питала кое е само мое. Винаги съм гледала на себе си като на някакво сборище от неща, които тези хора са ми дали, а аз някак си съм взела по линията на това, че имаме общо ДНК. И кое всъщност наистина е мое? Първо... животът и опитът са си мои. Погледът към нещата все пак си е мой, макар и генериран в известна степен от тях. Начинът, по който аз съм развила това, което са ми дали, си е мой. И мисля, че с всеки човек е така - ти вземаш едни неща, но ти не ги вземаш в чист вид от някого. След това ги преобразуваш, съзнателно или не. И затова тя, любовта... любовта е една. Но всъщност всеки един човек изпитва любовта по различен начин и в този смисъл тя винаги е различна. И така е с всичко - с омразата, с приятелството, с отговорностите, които имаш. Така че може би в това отношение, във всяка една от тези сфери аз съм по някакъв начин уникална, както всеки един от нас. Със сигурност друга такава като мен няма. И това е най-хубавото, защото историите се повтарят, но начинът на разказване винаги е различен. И всяка една такава история е хубаво, че предизвиква някого другого да се сети: "Абе, мен като ме изоставиха, как се чувствах, мен като ме нараниха, как се чувствах?". И през тези преживявания много хубаво се създава това, за което сега толкова говорим - емпатията, чувството към другия човек. Привързаността. Защото ти не можеш да изпиташ точно неговата история, но можеш от неговата история да се сетиш за своята и през спомена, новото преживяване на своята история, да си върнеш реакциите и човечността.

Миризмата на природа винаги съм свързвала с миризма на свобода. На рози, на прясно окосена трева. Имам един такъв епизод, точно на това място, където сега живея. На вилата. То е точно преди Самоков. Тогава още нямаше къща, имаше две бараки, които дядо ми беше строил. Един ден дойде един селянин от близките села- Горни, Долни укол, с внучето си, с каруца, да коси тревата на нашето място. И коси човекът и по едно време на обяд каза: "Ако искате, дайте детето при мен, да хапне с нас.". И седнахме под едно дърво, под една сянка. Човекът извади зелени чушки, никога няма да забравя. Вътре тъпкани със сирене. Домат и някакъв пресен хляб, домашен може би е бил или такъв селски, хубав хляб. Леле, колко ми беше вкусно. Тази точно миризма на зелена чушка, миризмата на тоя хляб, примесена явно с миризмата на природата. Тогава имах чувството, че владеем всичко това. Че съм се сляла с природата. Това беше моята детска асоциация за свобода. Другата, разбира се, е миризмата на морето. Тя ми е вкоренена. И сега, като се почувствам затисната, имам нужда да отида да помириша водорасли, море. Да го гледам, да го усещам, да ми е солено. Това е за мен свободата - миризмата на море, на природа и на онзи обяд с онзи човек и неговото внуче.

Научих се да плувам много рано, в първи клас, и с водата имам особен разказ. Като бях по-малка, в морето винаги влизах да плувам надълбоко и все така с връзка с брега. Представяла съм си като дете как аз плувам, а някъде много дълбоко всички морски същества ме гледат и си мислят: “Това същество, горе на повърхността, как владее морето!”. Това за мен е и най-прекрасната гледка изобщо в живота ми. От един камък от Летния театър в Бургас. Аз съм много свързана с Бургас, защото баща ми е бургазлия, летата си прекарвах там. И там, като седнех, гледката не е била навън, тя е била вътре в мен. Това са били мечтите ми, всичко, което съм си представяла. Сдъвкването на живота такъв, какъвто ми се е случил до момента. Изводите, които съм си правила. И вътре този хоризонт толкова много се е разширявал, че на хоризонта пред мен нещата някак са се сливали и съм се чувствала наистина частичка от всичко навън и от всичко вътре. И е било прекрасно.

Ако можеш да срещна това момиче, което съм била, ще му кажа: “По-спокойно, нещата се нареждат. Не се нервирай за глупости, пази си нервите. Пий вода, дишай дълбоко, прегръщай хора и дървета.”. С всичко човек се справя. Въпросът е, когато нещо дойде пред него, да седне и да каже: “Чакай сега, спокойно. И това ще го оправим.”.

Голямата ми дъщеря се роди със слухов проблем. Всъщност фактът, че тя се роди без слух, много ме обърна към историите в опит да я уча да говори и да разбира. Да обясниш на едно дете света, без то да те чува. Да можеш да извадиш звуците от него, преди то да почне да чува. След това с операцията на кохлеарен имплант тя започна да чува, но в първите три години всеки звук се вади. И ти виждаш как се материализира звукът. И после, когато започна да чува, да ѝ обяснявам целия свят... И толкова непрекъснато говорех, че някак то стана част от комуникацията ни въпреки, това непрекъснато обясняване не всичко. “Това е лампа. Какво прави лампата? Свети. Ако я загася, цък, ето, тя сега не свети и е тъмно. А! Тъмно, страшно.” И се започваше ето така, така че разказите наистина са навсякъде във всичко.

Има неща, които не могат да се разкажат с думи, или могат да се разкажат с толкова много думи, че това убива личното усещане от това, което искаш да разкажеш. Затова понякога неща се разказват само с поглед или с жест. И това прекрасните актьори го могат. Или една много хубава картина или някаква снимка. Тя се разказва, ти я възприемаш едновременно и цялостно. Тоест,

когато имаш да разкажеш история с думи, това изисква някаква последователност. Едната дума идва след другата, предизвика един логически процес в разказването и логически процес във възприемането. Той е различен, защото аз, ако ти кажа "Живеем в една много хубава къща", ти няма да си представиш къщата, за която аз говоря, защото аз още не съм ти разказала за тази къща. Ти си представяш някаква хубава къща според твоите критерии. Но аз, за да ти разкажа, трябва да сложа на линията още неща. Да кажа: „една хубава бяла къща на един етаж, селска, на ръба на морето, на една скала“. Ти вече ще почнеш да влизаш в моя филм. Но това е линейно. Докато когато виждаш едни очи, които говорят, или една снимка, една картина, целият този разказ влиза 3D веднага в теб. И ти, за да го разкажеш, трябва да почнеш да разчленяваш това на точните думи, за да го предадеш. И това понякога убива от това първично усещане, което не значи, че разказването е по-лошо от това възприемане. То просто е различен метод и ти трябва време, трябва ти спокойствие, трябва оглеждане на думите, трябва свързване с тях. Но тези, неизказаните неща, са най-голямото предизвикателство. За тях да намеря точната дума! Че когато аз го разкажа, другият човек да види онези очи и в тях да не е нужно аз да съм дала с думи всичко, но той, като ги види, да допълни моето съдържание с това, което той ще преживее. Аз мога да кажа: "Беше от онзи поглед, в който има дъно на океан" и ти това, като го прочетеш, да го видиш според твоя опит, според твоето светоусещане, този поглед. Ти ще видиш още милион други неща. Ето това е най-хубавото на разказването. Да можеш да предизвикаш такава картина отсреща, че тя, независимо от това, което разказваш, да съществува и да се допълва. Ти си сложил разказ в другата глава. Той вече живее там. И затова книгите се довършват от хората, които ги четат. Тя не е довършена, като съм я дала така. Тя е моята част. Обаче който седне да я чете и влезе в нея, ще види други картини и представи, това ще доведе до други разкази и това е "ебаси кефа", както се казва.

Ние със Стефан сме много смешна история, защото се запознахме във Фейсбук. Всъщност всичко започна от това, че аз взех куче.

Като дете много мечтаех да имам куче, а нашите не даваха, защото казваха, че няма кой да го гледа. Не можех да ги разбера. Защо да не вземем пудел? Какво толкова има да се гледа? Но те бяха абсолютно твърди. После взеха един пудел от едни техни приятели, които се местеха от един апартамент в друг и не можеха да вземат кучето с тях. То беше старо. Дойдоха с това куче и то уж всички ни обичаше. Но в момента, в който те си тръгнаха и го оставиха, то започна да ни ръмжи и не ни даваше да излизаме от стаите. Аз не можех да отида на училище, защото то е в коридора. И майка ми каза: "Видя ли? Взехме ли куче - взехме. Стават ли нещата - не стават. Край, няма куче."

След това започнах да влача една плюшена играчка - куче - из цяла София. Баща ми тръгва за сатиричния театър, "Татко, може ли да дойда?", "- Може", "- Ще си взема кучето!". И с кучето вървя по тротоара и го влача на въженце. Направя три крачки, то се спъне в някоя плочка, естествено. Спирам, отивам, слагам го на крака. Пак почвам да го тегля. Пак три крачки, пак се обърне. Не знам баща ми как е издържал. Но така и не взеха куче.

И в един момент, вече като голяма жена, особено след като се разведох, защото и бившият ми мъж не искаше да имаме куче, си казах: сега ще взема едно. Най-после, моята детска мечта, момичетата вкъщи за някого да се грижат! И взех едно куче от зоомагазин, голдън ретривър.

Отивам при ветеринаря, а той: "Ти си дала 700 лева за това куче, но то може да умре, защото е внесено от Унгария, мъкнато в кашон, едно върху друго, много рано са го откъснали от майката.". И аз викам: "Как така ще ми умре детската мечта и възпитателният метод спрямо децата?". Просто абсурд. И се вторачих да го гледам.

Това вторачване съвпада с лансирането на Фейсбук. Та започвам аз във Фейсбук и по интернет да търся групи. В началото на 2009-та трябва да е било. Тогава още нямаше такива неща и хора, които да ми казват как да го гледам по възможно най-добрия и най-перфектния начин това куче, така че да оживее и да е здраво, и всички да са щастливи. Записала съм се вече във Фейсбук и всяка сутрин на работа излизат едни имена, защото съм задала точни критерии за приятелство. Тогава Фейсбук предлагаше това, за да си поканиш колкото е възможно повече хора. А аз, нали, свободна жена на 39 години, съм задала мъже между 40 и 55 години и всяка сутрин преглеждам лежерно мрежата какво ми предлага. И в един момент виждам на снимка един с кучето си. Кучето е лабрадор, почти като моя голдън ретривър. А той един такъв хубавичък на снимката, с едни сини очички. Казвам: "А, този е моят човек, да го питам. Щом се е снимал с кучето, значи много хубаво го гледа и много го обича. Къде е? А, в Париж." Айде, на английски, пиша аз: "Здравей, тук аз съм една чисто луда, която така и така... Куче взех.". Разказвам цялата история и той вика: "Оо, аз имам дизайнерски магазин за кучета в Париж, продавам скъпи неща за тях и гледам Арчи, това е Арчи!". И той ми разказва неговата история.

Започнахме да си пишем почти през ден. Каква ваксина направихме, каква първа разходка, как да го уча да пишка, да ака. И в крайна сметка, месец по-късно, аз пътувах за Париж, при приятелка. Насрочихме си среща в неговия магазин. И първото, което си казах, беше: "Сега, ако кучето ме хареса, това е първият добър знак!". И второто: „Няма да седя повече от 20 минути, човекът е на работа, не е възпитано...“. Отворих вратата на магазина, изскочи кучето, което ми се хвърли, и почна да ме ближе. Викам, минах първия тест. И второто - Стефан излезе отнякъде, аз за първи път го виждам и съм ей така. И не знам

въобще, седя и гледам, и той ми говори, и аз му говоря, и мигам с тея очи. И както си говорим, нито забелязвам какво има по стените, после ми казваше: "Ти видя ли картините?". Нищо не съм видяла, ни картини, ни нищо, гледам го него. Говорим и по едно време, както говорим, леко си поглеждам часовника и виждам, че са минали два часа. И си казвам: "Селянко тъпа, тръгни си!". Човекът тука е на работа, аз два часа седя и говоря. И всъщност така и си тръгнах от там. После вече то беше факт между двамата и нещата се развиха. Така се запознахме, с такава история. От дума на дума.

Без Стефан нямаше да се осмеля да направя страшно много неща, които направих. Той ми дава тази сила, която хората, си имат по начало, като вътрешно чувство. Че могат, че знаят, и това е много хубаво. Увереността пред себе си, представянето пред другите. Аз го нямам. И ако нямам някой, в чиито очи да се огледам, и той да ми казва: "Супер си, браво, давай напред!", аз много бързо ще се спихна. Не съм толкова уверена, въпреки нещата, които съм правила. И даже като се върна сега, си викам: "Какво пък сега, това кой не го може?". Като прочета някакъв текст от преди, и хората казват, че е страхотно... Какво страхотно? Какви са тия глупости? А то си е било органично за времето, когато съм го писала. Ясно, че това, което съм писала на 35, е едно. Сега, на 52, съм вече в други истории, други неща, и викам: "Боже, това не им ли писна на хората? Не го ли разбраха, че е така?". Не, има нови хора, за които сега това е адекватно и е хубаво. Та благодарение на Стефан имам точно тази подкрепа. Един човек, който безрезервно вярва в мен. Който може сутрин, понеже знае, че ще стана и ще работя рано, да ми донесе кафето, да ми е нарязал грейпфрут на две и така ми отделя с едно ножче всяко едно от месенцата. И ми носи мед, за да си го поляя, и така да закуся. Това внимание е нещо, което няма цена. Освен това - разговорът с един човек, който е на твоето ниво... и в много неща ме превъзхожда, в други аз го превъзхождам може би, той ще каже. Но взаимно се допълваме.

И разказът, и въображението ни са едни и същи. Гледаме филм и двамата виждаме онзи на трети план, който минава с едни-какви си дрехи и примерно с конска глава. Ние ще видим това и двамата. Продължаваме едно и също изречение. Всъщност мигът, когато аз разбрах, че това е моят човек, беше когато си говорим на английски, сега вече и с много други смесици на езици, но тогава говорихме на английски. И той нещо разпалено ми разказва и не може да се сети за дума и казва: "Абе как се казва на английски онова нещо, дете лудите хора си го слагат на главата?". И аз казвам "фуния". И той не знае какво е фуния, а аз рисувам фуния, такава една, тук с една дръжка. И той вика: "Да, да, точно това!". И всъщност след това си казахме "Добре де, ама лудите хора могат да си слагат на главите също тенджери, гергефи, цедки, не знам какво...", но ние се бяхме сетили точно за тази фуния. И викам: "Ето, и той това си представя.". Така че да намериш един такъв човек, е дар от съдбата. Наистина вярвам в това. Довършваме си изреченията. Това ми дава. Безценен ми е.

Онова, което ми се иска да остане от мен, са историите. Защото те ми се струват някак най-универсални. Книгите, които написах и които още пиша. Да ги прочете един човек и да каже: "Ей, гледай, същите работи преди 200-300 години!". Както сега ние четем.

Преди няколко дни бях при една приятелка, която е лекарка. Говорим си за смисъла на живота и тя ми казва: "И като си отидем утре - какво? За какво се бием, за какво се ядем толкова? Сега си Мария Касимова. Утре кой ще знае Мария Касимова? Никой...". Като го каже някой извън теб, ти става много страшно. Защото иначе все се надяваш. Да, тук съм правила някакви неща. Изведнъж един друг чужд човек казва: "Какво ще остане от теб? Нищо. Кой ще знае за теб? Никой.", и си казваш: "Да. Наистина. Кой ще знае и какво ще знае за мен?"... Ако нещо остане, наистина ми се иска да са книгите. То и това е реалното, което може да остане. Със смъртта само с любов се справяме. Любов към нещо, което правиш. Любов към друг човек, към природата. Само това преодолява усещането за смъртта. Аз мисля за нея доста. Човек като навърши 50 и някак започва да мисли за това. И е трудно да се преодолее.

Колко пъти ти е отредено да видиш нещо си? Каква е бройката? Отредено ти е примерно 200 000 пъти да видиш Слънцето. И сега вече си на 183 000, но ти не знаеш тази бройка. Дали свършва утре, или не, кой знае? Идеята за края, за приключването и за думата "никога" много ме занимава напоследък. Какво значи "никога" и как на моите години човек осъзнава тази дума много по-различно и много по-ясно...

Сега, когато си казваш „Предстои ми, примерно, менопауза“ и си казваш: „Ето, аз никога повече няма да съм жена в активна детеродна възраст. Никога повече!“... Не го казвам с тъга. Да, със сигурност ми е гадно, че ми остава по-малко. Но гледам да не мисля за това по този начин, а да мисля: „Остава ми, значи имам какво да правя, да видя, да разкажа, да предам, да преподам!“.

Няма да забравя как, като съм била студентка в 3-ти за 4-ти курс, ходих да правя една курсова работа за традиционната българска сватба и цяло лято обикалям по някакви села, разказват ми истории по кръчмите бабинките. И в една кръчма, в едно село, един дядо, много грохнал, който също някъде към 90-годишен беше, вика: "Да знаеш, животът - това е до 85. След 85 вече..." И на мен тогава ми се струваше, че след 40 въобще не ми го хвали, а човекът вика „До 85 е супер!“.

Тези истории трябва да се разказват. Защото всичко това е опит и има смисъл. Това, което ни държи като емоционалност и цивилизация, е този простичък разказ, който е между нас. В който аз разказвам, а после някой друг разказва история, и аз я слушам.